

BITWA (968) *sb f*

sg *N* bitwa (143). ◇ *G* bitwy (194). ◇ *D* bitwie (103). ◇ *A* bitwę (242). ◇ *I* bitwą (19). ◇ *L* bitwie (150). ◇ *pl N* bitwy (6). ◇ *G* bitew (38), bitw (4); bitw *Mącz* (2); bitew : bitw *KwiatKsiąż* (1:2). ◇ *D* bitwám (2). ◇ *A* bitwy (28). ◇ *I* bitwami (2). ◇ *L* bitwach (35); -ach (21) *HistAl*, *Leop*, *Mącz* (4), *BielSpr*, *ModrzBaz* (8), *KochTr*, *KochProp*, *KochWr*, *WyprPl*, *SkarKazSej* (2), -ách (13) *RejZwierz*, *BielKron* (3), *KwiatKsiąż*, *RejAp*, *RejPos*, *RejZwierc* (3), *StryjKron* (2), *KochPieś*, -(a)ch (1). ◇ *du A* (*cum nm*) bitwie (2) *BielKron* 338v, 366v.

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Bójka*, *bicie się*; *verbera Modrz* (10) : By tu Práwo Boże záchowano [...] niebyłyby ták wielkie bitwy/ roftyryki/ mordowánia/ niezgody/ iákíe widzimy. *GroicPorz* k4v; *RejWiz* 168v; *Uterque alterum verberavit*, *Yeden drugiego vderził/ ípolna bitwá bylá*. *Mącz* 509d; *LeovPrzep* B3; *GórnDworz* K4; *WujJud* 53; *ktemu miedzy temi ítronámi dzieią się wielkie krzywdy/ bitwy/ zábijánia/ y inízych złych rzeczy wiele*. *ModrzBaz* 19, 126; *PaxLiz* Dv.

Szereg: »swar i bitwa«: *Odpowiedział/ że śláhcíć [!]* íwaru y bitwy początkiem był *ModrzBaz* 70v.

2. *Zbrojne starcie wojsk*, *potyczka*; *wojna*; *pugna Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; *certamen*, *dimicatio*, *praelium Mącz*, *Calep*, *Cn*; *bellum Mącz*, *Calep*; *conflictus Mącz*, *Cn*; *acies*, *arma Mącz*; *certatio*, *contentio*, *Calep*; *caedes*, *certatus*, *coetus*, *coitio*, *conflictatio*, *congressio*, *congressus*, *depugnatio Cn* (952) : *Thakym obyczayem Zawyaszowano slyubem thy kthore ymowano albo napolyu w bythwey albo przy dobywanv myasth a zamkow* *MetrKor* 37/2v; *BierEz* L2v, P3v; *FalZioł* I 64b; *BielŻyw* 63; *w bitwie wielkíey Mfcíslaw kxiądz Kijowski y kxiądz Cżyrnieowski byli poimani* *MiechGlab* 3; *Oni iemu powiedzieli iż miał być w they bitwie zwyciężon*. *MiechGlab* 54, **2, s. 4, 7, 8 [2 r.], 13, 54, 74; *Abowiem Alexánder gdy chce s kim walczyć nie íle panow áni kfiążat íwych/ ále íam oblicznie przyítępuie ku bitwie* *HistAl* E; *bo íe íli íie wíęcey będzíem íeć ku vciekáníu níż ku bitwie/ wízytcy razem poginiemy* *HistAl* E4, A5, B2, D3v, E3v, E4v (16); *LubPs* F4; *RejWiz* 137; *Obaczył tedy Iudás że íie záíęłá bitwá/ á krzyk woíenny wynoíł íie do niebá* *Leop* 1.*Mach* 5/31, 1.*Reg* 30/24, 2.*Reg* 11/20, *Prov* 21/31, *Ier* 28/8, *Zach* 10/5 (9); *OrzList* f; *LeszczRzecz* A6; *NA hárcu mu przed bitwá íyná włápio* *RejZwierz* 29, 5, 14, 17, 24, 24v (16); *Y ná znák tego przed każdá bitwá/ Bogá rodzícíę przodkowie náízy ípiewáli* *OrzRozm* M3v, G3, M3v, Q3; *a powítháníe ku bitwie narod przeciwko narodowi* *BibRadz* 4.*Esdr* 15/15, *Gen* 14/13, *Num* 31/14, s. 168v *margin*, 4.*Reg* 3/26, s. 203v *margin* (14); *A gdy przyízedł czás bitwy/ wywiedli woýlko ludzi* *BielKron* 57v; *z obu ítron bitwá íednáko trwála aż íe noc rozwiódlá* *BielKron* 105v; *z kthoremu [!]* *mufieli íie íeć á bitwá Grekow póżyli [!]* *BielKron* 347v; *Ale Nawoy Tęczyńlki gdy obronná ręká wízedł z bitwy/ ízedł do Rzymá zoítał duchownym* *BielKron* 375; *A ták tego roku Polacy známieníte bitwy otrzymáli*. *BielKron* 384v; *Powídadáli oni wíęźniowie o tych Kánibałoch iż po inych wýípach ludzi biorá y íedzá íáko Wilcy/ á męźni y ípráwni w bitwach nád íne* *BielKron* 444, 55 [2 r.], 57v [3 r.], 58, 58v [3 r.], 59 [2 r.] (76); *KwiatKsiąż* N [2 r.], Nv, O, O2v [2 r.], O3, P2v; *Vocare ad arma Ná trwoę zátřębíć/ álbo/ w bęben vderzíć/ ku bitwie ná gwáłt zázwonić*. *Mącz* 16b; *In acie interfectus*, *W woýlczce álbo w bitwie zábit*. *Mącz* 115c; *Attenuatae praeliis legiones*, *Woýská bitwámi vmnieýfzone*. *Mącz* 449a, 24a [2 r.], 33d, 44c, 53a, 68a (34); *Tóźcí téż vczynił ten Herborth fláwny náíz/ który ku zmordowánéy*

iuż bitwą drużynie/ tak wołał krzykliwie *OrzQuin* R3, R2v [4 r.], R3v [3 r.]; Pośpolicie Hetmáni po bitwach álbo po iákich zwycięstwiech bywáią krwią íkropieni *RejAp* 161v, 137v; czy ow który odiawłszy síłę nieprzyiacielowi/ przywiedzie go rozumem/ á fortylmi ktemu/ íż lie bez bitwy podać musí. *GórnDworz* Ff6, Dv, R2v, R3, Y7v, Z2v, Bb6, Bb7; *RejPos* 64, 236; *RejZwierc* 73v, 93, 99v [2 r.], 149v, 159v, 163, [213]; *BielSpr* 14v, 16, 42v, 66, 69; *KochMon* 23; Synowie Efraimowi zbrojni ítrzelcy z łuká podáli tył w dzień bitwy. *BudBib Ps* 77/9; Gotuyćie tarcz/ y páwezę/ á przyítępućie do bitwy. *BudBib Ier* 46/3, *Ios* 9/2, *Iudic* 8/11, *1.Reg* 23/8, 31/3, *3.Reg* 20/40 (20); *HistHel* D2v; Tám k bitwie w bębny biyá/ tám trąbiá ná trwogi. *StryjWjaz* C3v; *PaprpPan* Bv, V4v, Y2v, Hh3, Hh3v; A dobrzeby áby dla tego ćwiczenia przyzywano żołnierzow vkráinnnych/ ktorzi w rozmaítých bitwách bywáli. *ModrzBaz* 111v; żołnierzom íwym do bitwy ferce dobre czynić *ModrzBaz* 115, [16], 23v, 47v, 51, 107v (12); *Calag* 439b; *KochPs* 208; á náuczył go iáko on lud ktorego byó do bitwy po íześć kroć íto tyśięcy/ á dzieci y niewiaft bez lidźby/ przepráwić miał. *SkarŻyw* 501, 207, 569; *KochTr* 17; A vyźrzawłszy pogodę wnet znák bitwy dáli *StryjKron* 240; ktorých Liuius z Rzymiány y Trogus/ etc/ mężne o wolność bitwy wypisáli *StryjKron* 340; y w kilku bitew zwycięstwo nád Tátary otrzymał *StryjKron* 687, 175 [2 r.], 205, 220, 225 [2 r.], 255 [2 r.] (43); *KochJez* B2; *KochPieś* 4; *KochProp* 7, 10; *KochWr* 16; pogotowiu Będzie mu wódzem w bitwie Bóg íákkáwy *ZawJeft* 9, 11, 12, 14, 41; *ActReg* 4v, 57, 72, 75, 76, 87, 111; Dimicatio Bytwa walczenię. *Calep* 325a, 127a, 251b, 898b, 1009b, 1120b; iáko ízyk do bitwy żołnierzom/ tak wieść do ognia miešczánom potrzebna *GostGosp* 142; *Phil* M2, N2, O4, Q4; *GórnTroas* 26, 59; Pomoź mi chuciá íwoiá/ á przyípórz wymowy/ Abych twá sławná bitwę mógl opisáć íłowy/ Któráś miał z Amuratem przy niešczęśnéy Wárnie *KochFrag* 41; *OrzJan* 37, 45, 54, 117; Bywał w bitwách pod Gdańkiem/ w Moskwie/ ná Podolu *WyprPl* B4; W bitwie iáko nadálęý wzdá vchodź od czołá *WyprPl* C3v, C2, C3; *RybGęśli* B2v; *WujNT Apoc* 12/7, s. 867; *Item*, íześ ty w bitwie plácu niedoštał/ aliás vćiekł. *SarnStat* 142 [*idem*] 449; Woyná odelgi nie ma/ bitwę im pośłáli *KmitaSpit* C4v, B4, C2v; *SkarKaz* 7b; *CiekPotr* 63; *SkarKazSej* 668b, 675b, 685b [2 r.]; *SapEpit* A3, B3v.

bitwa u czego (9):Także Tatarzy po bitwie v Chmielnika przijechali do Krakowa we írzodę popiielczowa *MiechGlab* 8, *6v [2 r.]; *RejZwierc* 28v; *BibRadz 2.Reg* 3/30; *BielSpr* 69; *KochFr* 116; *Phil* O4; *KochFrag* 41.

bitwa przeciw(ko) komu (7): *OrzRozm* P3; *BibRadz Gen* 14/8; Bo gdy mu się przed tem ízczęśliwie w bitwách przeciw Turkom powodzió/ Potym zá złamánie Przymierza karánie odniosł. *ModrzBaz* 21v, 51, 118v; *Phil* K2; *SarnStat* 1051.

bitwa z kim (144): *MiechGlab* *6v; *RejZwierc* 20v; *BibRadz Num* 30 arg, *Ioel* 3/12, *1.Reg* 31/1; *StryjKron* 185, 642, 742, 777; Ritwianńkiemuc ono Woyewodzie Letzickiemu/ Marcinowi ofmi Sinow zabito wone Sławna bitwe Skrzizaki za Iagiela Krola *PaprpUp* E4; *KochFrag* 41; *KmitaSpit* C. Cf *bitwa kogo, czyja z kim*; *Zwroty*.

bitwa kogo, czyja z kim (16): Początek bitwy Grekow s Troiány. *BielKron* 57 marg, 129, 307, 460v; Bitwá Skirgáilowá y Polakow/ z Witołtem y z Niemcámi. *StryjKron* 487 marg, 205 marg, 210 marg, 270 marg, 335 marg, 340 marg (11); *KmitaSpit* A2.

bitwa nad kim (2): nie záchwyći ich w Gábáá bitwá nád fynty niepráwości. *Leop Os* 10/9; *BielKron* 366.

bitwa pod czym (2): O Bitwie pod Zawichwoŝtem z Xiążęciem Romanem Wołodimirskim/ y Halickim *StryjKron* 240; *ActReg* 57.

Połączenia z przymiotnikiem od nazwy miejscowej [przymiotnik + *bitwa* (15), *bitwa* + przymiotnik (6); w tym: *przeigrana bitwa* (1)] (21): *MiechGlab* 30; abifczie wipwfczyly dwv wyefzny czo fą woberthinŝkiewy bytwwe poymany na wałchim zamkv *LibLeg* 10/123v, 11/47v; *OrzRozm* R4v, S; którą bitwę Troiáńfką pirwey doŝtáteczenie obiáwiłá niź fie sťáłá *BielKron* 133, 255, 475; *OrzQuin* R marg, R2, [2 r.], R3, R3v [2 r.]; Wfpomni iedno ŝobyte ktho onę bitwę Orŝzeńfką/ Wiŝniowiecką/ Stárodupfką/ Obertyńfką/ y inych wiele *RejZwierc* 257v, 93; *StryjKron* 627; *ActReg* 60 [2 r.], 125; *CzahTr* A2v.

Fraza: »bitwa stała, stoi« [szyk zmienny] (3): á gdy bitwá y ná tę y ná owę ŝtronę wátpliwie ŝtáłá/ kazał káždemu w ŝwoim woýłku vzdę s koniá zerwáć *BielKron* 120v; ŝtoi bitwá okrutna chwilę *BielKron* 308, 308.

Zwroty: »ciągnąć, iŝć, jechać, wychodzić itp. do bitwy, ku bitwie, na bitwę« [szyk zmienny] (14): Zádneho człowieká niezofťawiayćie/ ále niechay wŝlyŝthcy wynidá ku bitwie. *Leop* 1.*Mach* 5/42, *Num* 32/6, 2.*Par* 26/11; *RejZwierc* 47; *BibRadz* 2.*Par* 18/29, 1.*Mach* 4/13; Przodkiem Krol nápomináł/ áby z męźnym ŝercem á z dobrá myŝlą wŝzytcy ku bitwie ŝzli *BielKron* 307v; Pocztow iego w lidźbie imion wedle pogłowia ich/ wŝzech męŝczyzn od dwudzieŝtu lat y wyŝzey/ kto iedno wychodził ku bitwie. *BudBib* *Num* 1/22, *Num* 1/ 24, 10/9, 2.*Reg* 17/11, 1.*Mach* 5/42, 12/50; *StryjKron* 175.

»bitwę (u)czynić« [w tym: z *kim* (1)] (2): a barŝo ŝye tham na onim myeŝczv mocznyly chczacz ŝmoym woýłkiem bytwwe vczynycz *LibLeg* 10/146v; *BudBib* 1.*Par* 22/8.

»bitwę dać« [szyk zmienny] (11): A zťáďze wie/ gďdzie ma woýłko ŝzykowáć/ gďdzie bitwę dáć á záŝtáwić ŝię. *ModrzBaz* 112v, 63, 112v; *SkarŻyw* 559; *StryjKron* 195, 209; *KochProp* 10; *ActReg* 4v, 12; *KmitaSpit* C; *CzahTr* H3.

»mieć bitwę« [szyk zmienny; w tym: z *kim* (6)] (11): *LibLeg* 10/147; WArráchá z Arágony/ kiedy bitwę miáłá/ Gdy było w zámieŝzanie/ do huŝow bieźáłá. *RejZwierc* 47v; *BielKron* 58, 58v, 152v, 345, 457; *Mącz* 8b; *ModrzBaz* 111v; *StryjKron* 205, 627.

»(na-, z-)gotować się k(u) bitwie, do bitwy, (być) gotow(y), zgotowany ku bitwie« [szyk zmienny] (19): kfiáźę iedno Bitirio z miáłťá Gadi wybieźáł ze trzemidzieŝiáť tyliác ieznych ku bitwie zgotowáných. *HistAl* B8, D7v, D8, F7v [2 r.]; *Leop* *Num* 32/29, *Iudic* 20/17; á vyzrawŝy woýłko Iudaŝzowe ktore ŝtało w polu gotowe ku bitwie/ Zućiekali wŝzyfcy do źiemie cudzey. *BibRadz* 1.*Mach* 4/21, *Num* 31/3, *Apoc* 9/7; *BielKron* 299, 307, 307v; *Mącz* 146b, 294c; *BudBib* *Ier* 6/23; *StryjKron* 421, 602; *GórnTroas* 20.

»w bitwie polec« [szyk zmienny] (3): A o zacnych oŝobách co mam mowić/ ktorzi w bitwie polegli/ dla twego łákomŝtwá. *ModrzBaz* 107v; *StryjKron* 210, 487.

»potkać się bitwą«: Potkał ŝie z Swaby y z Burgundiony wielká bitwá y krwawim zwycięŝtwem. *MiechGlab* 44.

»przegra(wa)ć bitwę, przegrana bitwa, przegranie bitwy« [szyk zmienny; w tym: z kim (1)] (23):
Bowiem ktorzy mężnie trwają/ Rzadko bitwę przegrawają *BierEz* O4; *RejZwierz* 13; *BibRadz* 2.*Mach* 12 arg; *BielKron* 390; iako ludzie z morzã ná delkach wypływają/ iako s przegranych bitew y z dobytých miałt zdrowo komu czego Bog nie obiecał wychodzą *RejZwierz* 85v, 87v; *BielSpr* 66; *PaprPan* Aa4; *StryjKron* 340 [3 r.], 437, 497 [2 r.], 527, 608, 667; *GórnRozm* L3v; *ActReg* 75; *OrzJan* 116; *CzahTr* A2v; *SkarKaz* 685b, 686a marg.

»bitwę rozwieść« [w tym: z kim (1)] = skończyć (5): noc bitwę rozwiódła *BielKron* 58v; Papież Iulius dufając ludu swoiemu [...] niechciał bitwy rozwieść. *BielKron* 190, 190, 252, 411.

»staczać, stoczyć bitwę, staczanie, stoczenie bitwy, staczana, stoczona bitwa, bitwa się stoczyła« [szyk zmienny; w tym: z kim (30)] (76): *MiechGlab* 11, 54; *HistAl* E8; *Leop* 1.*Mach* 5/21, 10/79, 2.*Mach* 5/19, *Apoc* 12/17; á mieysce gdzie stoczył z nimi bitwę nazwane iest dolinã Iozáfáth. *BibRadz* I 461a marg, *Deut* 1/42, 1.*Mach* 11/69, 2.*Mach* 5/3, 8/23; Chronił sie bitwy stoczenia/ odkładając to ná inšy czas *BielKron* 240, 58v, 59, 106v, 179, 182v (24); *KwiatKsiqz* Bv, Mv, O3v; *LeopPrzep* A4v; Gdy sie iuz nazaiutrz bithwã stoczyła/ tak ze sie iuz okręty ofękami zwãrły/ tedy sie iedni z Rzymiány bili/ drudzy w ich okręty ony gãrnce z wężmi miotáli *RejZwierz* 163, 93; *BudBib* *Num* 21/33, 3.*Esdr* 1/28, 1.*Mach* 5/31; *HistHel* D2v; *ModrzBaz* 111, 113, 116, 117, 118 [2 r.]; *SkarŻyw* 336, 559; *StryjKron* 121, 190, 195, 308 [2 r.], 370 (13); *KochProp* 8; *Calep* 127b, 239b; *Phil* D4, O4; *OrzJan* 94; *WujNT* *Apoc* 11/7, 19/19; *SkarKaz* 673b.

»stawić bitwę« (2): Ktory Hetman [...] sie lepšzy widzi/ ow li ktory ftawi bitwę/ á będąc w niebezpieczeństwie/ iednãk wygra *GórnDworz* Ff6, Ff6v.

»stracić bitwę, stracona bitwa, stracenie bitwy« [szyk zmienny; w tym: z kim (5)] (18): Owa Rotmiłtrz bitwę strãcił *BierEz* P2; Miał theż bitwę strãconã z Niemcy dwã kroć *BielKron* 131v, 102, 117, 131v, 188, 218v (12); *GórnDworz* Z5v; *MycPrz* I C4; *PaprPan* [Hh5]v; *StryjKron* 587; *CzahTr* H3.

»ku bitwie stroić się, nastrojony« [szyk zmienny] (3): vkazáli sie Wálãłszy z lãfow ftroiãc sie ku bitwie *BielKron* 407; *RejAp* 79v [2 r.].

»bitwy wygra(wa)ć, wygranie, bitwa wygrana« [szyk zmienny; w tym: z kim (4), na kim (3)] (71): A cożci krzyw nędzniczek/ przecz nie bijesz pãná/ Bo inãdniey bitwy wygrałz/ gdy ftłuczesh hetmãná. *RejWiz* 172v; *RejZwierz* 3, 9, 12v, 32, 34v [2 r.], 47 [2 r.], 47v; *OrzRozm* R3v; vkazał sie mu we fnach ieden mąż ktory mu obiawił bitwę wygranã *BielKron* 120; Ná Wiofnę zãfię zebráli sie z nowu zbroyniey/ wygráli dwie bitwie ná Celãrzu *BielKron* 338v, 129, 239, 255, 257, 258 (19); Victoria, Zwycięstwo/ porãżenie/ wygrãnie bitwy. *Mqcz* 497c, 246c, 475b, 497c; *OrzQuin* R3v; *GórnDworz* Q6v, Ff6, Ii4v; *RejZwierz* 99v; *BielSpr* 17v, 20v, 40, 51, 66; *BudBib* 1.*Par* 26/27, *Iudith* 5/18; *MycPrz* I C4; *PaprPan* Gg3v, [Hh5]v; *ModrzBaz* 22, 112v [2 r.], *SkarŻyw* 306, 357, 502, 503 marg; *StryjKron* 747; *PaprUp* B2v; Wygrawalismy bitew zainszych aProwincyiesmy tracieli Smolensk, Połock y insze Zãtego ybitew wygrawalismy y Prowincyi dostawali. *ActReg* 22; *WyprPl* A4v; *SarnStat* 1051; *KlonKr* A3; *SkarKaz* 84a, 637a; *VotSzl* B; *SkarKazSej* 668b, 685a, b [2 r.], 686a.

»(z-, u-)szykować (się), szykowanie, uszykowany ku bitwie, rozszykowany, uszykowany do bitwy« [szyk zmienny (11): z szykowáli fię ku bithwie przeciwo im ná rowninie Sidim. *BibRadz* *Gen*

14/8; A ták Abiá złykował woýłko ku bitwie *BibRadz 2.Par 13/3; BielKron 31v, 307*; Ten wynálasł fzikowanie woyská ku bitwie. *Mącz 273a, 296d, 370d; BielSpr 13v; ModrzBaz 111v; SkarKaz 6a [2 r.]*.

»(z)wieść, (z)wodzić bitwę, zwodzenie bitwy« [szyk zmienny; w tym: z kim (70)] (139): *BielŻyw 63; LibLeg 10/46v; KromRozm III K2; OrzList f*; Albo było nie zwodzić bitwy/ álbo fie bić *RejZwierz 40, 4v, 9 [2 r.]*, 9v, 11v, 31v; A Ták FiliŃthyni zwiedli bitwę z Izráelity *BibRadz 1.Reg 31/1, Num 31/7, Deut 1/41, 1.Reg 15/5, 2.Par 18/29, 35/22 (13)*; Ten z Rzymiány XXXX lat bitwę wiodł *BielKron 130, 58 [3 r.]*, 58v [4 r.], 61v, 88v, 124 (48); Confligo, Potykác fie/ Bitwę wieść. *Mącz 130b, 67a, 140c, 155a, 170a, 171b (23); RejPos 15v, 64; BielSat M4; RejZwierc 92v, 149, 163, 264v [2 r.]*; *BielSpr 36, 41, 43; BudBib 3.Reg 20/29, 2.Par 25/8, Prov 20/18, 3. Esdr 1/29, 1.Mach 5/39 (9); ModrzBaz 112; SkarŻyw 503, 569; StryjKron 100, 175, 240, 355, 390, (8); KochSz A2; KochWz 14; BielSjem 34; PudłFr 14; KochProp 10; KochWr 22, 34; ActReg 57; Phil C2, N4; VotSzl B*.

Wyrażenia: »ćwiczony, ćwiczyć ku bitwie« (2): *Leop Is 2/4*; Wízytcy ci trzymáią (po) mieczu/ ćwiczeni ku bitwie káždy miecz swoy (ma) ná biodrze swoiey *BudBib Cant 3/8*.

»bitwa krwawa; krwawa bitwa« (2 : 1) [w tym: zwodzić bitwę (2)]: *KochWr 22; VotSzl B*; Bitwy krwáwe niech infzy sóbie wípomináią *SapEpit B3*.

»bitwa z łodzi albo na łodziach«: Naumachia, Bitwá z łodzi álbo ná łodziách, *Mącz 242c*.

»bitwa morska; namorska bitwa« (2 : 1): *Mącz 242c*; Naumachia – Bitwamorską náłodziás [!]. *Calep 690b, 204a*.

»nierowna bitwa; bitwa nierowna« (1 : 1): trapił s káthow vrywkámi nieprzyiáciele kędy mógł/ nie ftaczáiąc bitwy nierowney *BielKron 372; Mącz 170c*.

»okrętna bitwa«: y ku okrętnym bitwám/ tudźiefz żeglowanióm śmielŃze ludzie czyni. *KwiatKsiqz P*.

»ostateczna bitwa«: Władifława PolŃkiego y WuherŃkiego krola pirwey fzczeńliwie walczączego w oftateczny bitwie przy Iezierze VarnenŃkim poráził *MiechGlab 67*.

»pole bitwy«: Drugie ciáła krzeŃcianow tamże na polu bitwy pochowane fá *MiechGlab 13*.

»bitwa polna; polna bitwa« [w tym: zwieść bitwę (1)] (2 : 1): ktory przedtym bitew znácznych polnych á wálnych czterdzieŃci y fiedim z fzczeńliwym zwycięŃstwem otrzymał *StryjKron 220, 240, 767*.

»ręczna bitwa«: Lecz zbroynym Niemcom ręczney bitwy nie wytrwáli *StryjKron 527*.

»bitwa spolna; spolna bitwa« (4 : 3): Potkáli fie z nimi Troiani/ Ípolna bitwá bylá áż ie noc rozwádzilá. *BielKron 58v, 215 marg, 256v, 314v, 408 marg; KochMon 23; StryjKron 375*.

»waleczny ku bitwie«: mężowie waleczni ku bitwie/ Ípráwuiać fię tarczą y kopiiá/ á twarzy (ich iako) lwie twarzy/ přętcy lepak by fárnny po gorach. *BudBib 1.Par 12/8*.

»bitwa walna; walna bitwa« [w tym: stoczyć bitwę (2), polna bitwa (1)]: (4 : 2) *BielKron 418*; A gdy fie bitwá iuż wálna miedzy onymi woýłki ftoczyłá/ prošł Antonius áby ná Brutufá ludzie pieczá mieli *RejZwierc 93; BielSpr 10v, 66v; StryjKron 220, 395*.

»wnętrzna bitwa; bitwa wewnętrzna« (1 : 1): Iuż teraz o śmierci iego myŃláć/ widzę ná oko w PolŃce/ rozerwáná Rádę [...] bitwy y mordy wewnętrzné/ ÍpuŃtoŃzenia poŃpolité *OrzQuin Zv; StryjKron 375*.

»wodna bitwa; bitwa na wodzie« [w tym: *stoczyć bitwę (1)*, *zwieść bitwę (1)*] (3:1): *BielKron* 460 *marg*; Drugi raz także gdy s tymiż Rzymiány ná morzu wodną bitwę zwieść miał [...] kazał kilka okrętów do brzegu przypuścić *RejZwierc* 163; *StryjKron* 121, 308.

»wstępna bitwa«: Bo z temi ktorzi niekocháiąc fię w wćiekaniu/ nie vrywczą ále wstępna bitwę dawáią/ ináčzey fię trzebá obchodzić *ModrzBaz* 112v.

»(z)godny do bitwy, ku bitwie; do bitwy godny« (6 : 1): ták iż mógł mieć wśzytkiego ludu godnego ku bitwie o piętnáście tyfiąc *BielKron* 247, 73v; *BielSpr* 60; Od człowieká dwudzieftu lat y wyfłfey: wśzech zgodnych ku bitwie w Izráelu/ policzćie ie wedle zaftępow ich *BudBib Num* 1/3, *Num* 1/20; *StryjKron* 290, 632.

Szeregi: »bitwa a szzymowanie«: Abowiem iefliżeby tych bitw á fzymowań domowych czwiczenie niepożyzne było/ ktorego wpokoiiu nábywamy/ tedyby próżno á krnábrnie *Publius Rutilius* Bormiſtr Rzymſki żołnierzom czwiczenie około broń wynálazł *KwiatKſiąż* O.

»bitwa i pokój«: Owa w bitwie y w pokoiiu/ domá y w potrzebie/ Nie lutuiećie prac/ dźieći/ dobr/ y fámi ſiebie. *KlonŻal* A2v.

»bitwa i (a) potykanie; potykanie, potka, (a) bitwa« (4 : 2): *KwiatKſiąż* P3v; *Hippomachia*, Bitwá á potikánie z koni Gonienie ná oftre. *Mącz* 156c; *Praelium seu pugnam restituere*, Podkę [!] á bitwę záś poczác *Mącz* 414a, 130c, 220c, 445c.

»bitwa, (albo) porażka« (3): A gdy ma być bitwa iaka albo porażka znamięnita/ tedy oni za woſkiem lathaią. *FalZioł* IV 27a; *Mącz* 78c, 318b.

»walka, (i, a) bitwa; bitwa i walka« [w tym: *staczać bitwę (1)*, *zwieść bitwę (1)*] (5 : 3): *BierEz* D2; y frogo iemu przykazał/ z Atteniany bitwę y walkę zwieć. *BielŻyw* 63; *BielKron* 279; *Mącz* 47b, 330a; *RejAp* 79v; *Calep* 183b, 873b.

»wojna i bitwa; bitwa i wojna« [w tym: *zwodzić bitwę (1)*]: (6 : 5) Ktorem ia nágotował ná čás nieprzyacielow/ ná dzień bitwy y woyny? *Leop Iob* 38/23; *Mącz* 155a; *SkarŻyw* 519; *StryjKron* 622; *Calep* 127b, 183b, 834b; ále odbieźálé tylko inuły/ brzėgi/ porty [...] zdráda/ krzywoprzyſięftwem/ nie mieczem/ nie woyną/ áni bitwą/ doftály fię pod moc iego. *OrzJan* 28; *SarnStat* 445, 449, 783.

»nie staczać bitwy ani bojować«: á nieftaczayćie bitwy áni boiuyćie przeciwko Pogánom *Leop* 1.*Mach* 5/19.

Iron (2):

Zwoty: »bitwy wygrać« : A náſzego potomká páfuią w piwnicy/ Bochmy bitwy wygráli/ vciekli nam wśzyfcy *RejWiz* 97v.

»bitwę stracić« : Kur ktory kokofzy wodził/ Z drugim kurem záwždy fię bił: Ale ktory bitwę ftrácił/ Przed wielkimi fromy fię fkrył. *BierEz* K4v.

W przén (24) : Tedy iego towarzyfz Ządofćz/ przyfzedſzy na zámek/ pocźnie panu Szcźęfciiu o tey bitwie powiedaćz *ForCnR* Dv; *RejJóz* C4v; *Leop Is* 27/4; *RejPos* 109v; Ná Krzćie/ ku żywotowi odrodzeni/ á po Krzćie/ ku bitwie poſyłáni bywamy *KuczkbKat* 150; *BudNT* 2.*Cor* 7/5; *SkarŻyw* 398; Pan Iezus mocny y możny Ná bitwę bárzo potężny. *MWilkHist* D4v, D4; *WujNT* 2.*Cor* 7/5.

Zwoty: »czynić bitwę« [szyk zmienny] (2): Y dano mu bitwę czynić z ſwiętymi/ y zwyciężác ie *BudNT Apoc* 13/7, *Apoc* 13/5.

»bitwę stawić«: Śmierć y żywot cudowną bitwę łobie śtawiły *LatHar* 360.

»ku bitwie szykować«: á Bierzmowanie/ vzbraia y ku bitwie ie szykuie. *KuczKat* 150.

»wygra(wa)ć bitwy, wygrana bitwa« [*szyk zmienny*] (8): *BibRadz Sap* 4/2; á then Pan iuz ná ten čás dwu bitew łrogich wygrał/ iedney táiemney á niewidomey/ nád czártem/ nád łmiercią/ nád grzechem *RejAp* 161v; *RejPos* 263; *RejZwierc* 126v; *SkarJedn* 389; *LatHar* 604 *marg*; Zwycięzcy włzytkich trudnoścí/ ktorzy śpiewacie pieśni wygráney bitwy wálzey: włpomnicie ná nędzne towarzysze *SkarKaz* 639b, 7b.

»bitwę zwieść [z *kim*]« [*szyk zmienny*] (2): *BudNT Apoc* 17/14; Idźcieřz [*księzki*] też łmiele do Litwy/ Nie zwiedzyeć nikt z wámi bitwy *BielKom* A4.

a. *Pojedynek; igrzyska, turniej; duellum Mącz, Calep; monomachia Calep* (26) : Item czałz a dzien y myełczye kv bithwye ym pokładamy thw wkracowye na dworze nałchym *MetrKor* 26/62v, 26/62 [2 r.], 62v; Carceres, Szranki miedzi któremi bitwy á gonitwy łtroyą *Mącz* 38a; *Duellum*, Woyná/ bitwá miedzi dwiemá łtronomá/ álbo dwiemá perłonomá/ yáko gdy rycérze ná hárc wyweźdzą. *Mącz* 97b; *GórnDworz* Ev, O7; *HistRzym* 81v; *Monomachia* – Bitwa miedzi dwiema. *Calep* 672a, 344a.

Zwrot: »wywabiać ku bitwie«: *Provocare armis aliquem* Wywábiać kogo ná rękę/ álbo ku bitwie. *Mącz* 16b.

Wyrażenia: »pojedynkowa, pojedynkiem bitwa; bitwa pojedynkowa, pojedynkiem« (6 : 2): Włzakoź niechcę/ áby do tákowej pojedynkiem bitwy był chćiwy/ chyba gdzieby mu łzło o poczćiwość *GórnDworz* E2; Grekowie [...] budowáli wielkie Theátrá [...] ná ktorých [...] zápáły/ turnyeie/ gonitwy/ bitwy po iedynkiem/ źwirzeta rozmaíte á niełtycháne/ włzem wobec ludziom ku tákowej pociefze/ y nápáieniu oczu pokazowáli. *GórnDworz* O2; *PaprPan* A4; PRzydaymy też nieco o pojedynkowych bitwách [*singularibus certaminibus*]/ wktorych łię ludzie ledá z przyczyny zábijáią *ModrzBaz* 62; Y niezdrogiby to/ áby y dziś zwierzchni Pánowie/ ktorzi łię wielkich pańłtw domagáią/ rołtyrki łwoie o Krolełtwá y Powiáty/ pojedynkowá bitwá kończyli *ModrzBaz* 63, 62 [2 r.], 63.

»szermierska bitwa«: *Rudem accipit*, Wolność ołięgnął/ yułz wiecey nie powinien bywáć ná łżermierskich [!] bitwách/ łzkołách. *Mącz* 359c.

»bitwa w szrankach« (2): Záłię *de duello*, y tego ták łie włozyc nie godziło/ bo około bitwy w łzránkach włzytko ináczey v nas/ niż łeft we Włofzech. *GórnDworz* B2, E2.

W przen (3) : Vkazał páłcem ná toczone łzáchy. Y rzekł/ w tych łzránkach wálzá bitwá będzye *KochSz* A2v.

Zwrot: »stoczyć bitwę [z *kim*]«: Iá téź iáko Hektor záłię/ Wziáwłzy kárácené ná się/ Tarcz/ y łzáblę/ iáko brzytwę/ Stoczyłem z miłością bitwę. *KochFr* 6.

Wyrażenie: »pojedzinkiem bitwa«: iź śmierć á żywot pojedzinkiem mieli łrogá bitwę s łobą *RejPos* 109v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (6) : *Decertatio*, Bitwá/ Czinienie/ Zwádá. *Mącz* 49a, 49c, 181c, 182a; *Calep* 85a, 239b.

Synonimy: boj, bojowanie; **1.** bicie; **2.** porażka, potka, potkanie, walczenie, walka, wojna.